

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБІГУ ЗБРОЇ В УМОВАХ ДІЇ НАДЗВИЧАЙНИХ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ

Дулгер В. В.

У статті досліджено правове регулювання обігу зброї під час дії надзвичайних адміністративно-правових режимів. Запропоновані шляхи вдосконалення обігу цивільної зброї та зброї, що використовується правоохоронними органами у зазначених умовах. Розвиток України як правової демократичної держави вимагає проведення радикальних реформ у всіх галузях життєдіяльності суспільства. Адміністративно-правове регулювання обігу зброї є частиною державного регулювання, яке становить процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення суспільної мети регулювання та правомірної поведінки учасників суспільних відносин у сфері обігу зброї. Належне регулювання обігу зазначених предметів дозволяє досягнути правильної поведінки суб'єктів, у повному обсязі реалізовувати їхні права та виконувати обов'язки у межах, встановлених законодавством. На сьогодні вкрай необхідним є вдосконалення правової системи, зокрема правового регулювання суспільних відносин, що виникають у сфері обігу зброї. Серед суспільно небезпечних дій значну кількість становлять правопорушення, скоєні з використанням зброї. Незаконний обіг зброї є одним із факторів, які негативно впливають на стан безпеки у країні. Відповідно до статистичних даних обіг зброї в Україні має доволі значний обсяг, особливо у сьогоденні. Загальна кількість власників зброї становить майже півтора мільйона осіб. Незаконний обіг зброї може заподіяти значну шкоду інтересам, що охороняються законом. Особливого значення набуває проблема регулювання обігу зброї під час дії надзвичайних адміністративно-правових режимів, коли незаконні дії та навіть просто порушення правил обігу зазначених предметів може значною мірою погіршити і без того складне становище. Виходячи з цього, є об'єктивна необхідність в особливих умовах та правилах поведінки зі зброєю, створення чіткої системи режимного регулювання з метою встановлення правопорядку в цій сфері правовідносин. Водночас чинне законодавство, яке регулює обіг зброї в Україні, не відповідає

потребам часу, не завжди відповідає їм і діяльність правоохоронних органів.

Проблеми правового регулювання обігу зброї, у тому числі в особливих умовах, віддзеркалюють потреби сучасного суспільства, потребують наукового осмислення і глибокого вивчення їх теоретичних та організаційно-правових основ.

Ключові слова: надзвичайні адміністративно-правові режими, обіг зброї, адміністративно-правовий режим обігу зброї.

Dulher V. V. Peculiarities of the legal regulation of arms circulation in the conditions of emergency administrative and legal regimes

The article examines the legal regulation of arms circulation during emergency administrative and legal regimes. Proposed ways to improve circulation of civilian weapons and weapons used by law enforcement agencies in the specified conditions. Administrative-legal regulation of arms circulation is a part of state regulation, which constitutes the process of consistent use of administrative-legal means to achieve the social goal of regulation and lawful behavior of participants in social relations in the sphere of arms circulation. Proper regulation of the circulation of the specified items allows to achieve the correct behavior of the subjects, fully exercise their rights and fulfill their duties within the limits established by the law. The development of Ukraine as a legal democratic state requires radical reforms in all spheres of society's life. Today, it is extremely necessary to improve the legal system, in particular, the legal regulation of social relations arising in the field of arms circulation. Crimes committed with the use of weapons constitute a significant number of socially dangerous actions. Illegal arms trafficking is one of the factors that negatively affect the state of security in the country. According to static data, the circulation of weapons in Ukraine is quite significant, especially nowadays. Illegal arms trafficking can cause significant damage to interests protected by law. The problem of regulating the circulation of weapons becomes especially important during the period of emergency administrative and legal regimes, when illegal actions and even simple violations of the rules of circulation of these items can significantly

worsen an already difficult situation. Based on this, there is an objective need for special conditions and rules for handling weapons, the creation of a clear system of regime regulation in order to establish law and order in this area of legal relations. At the same time, the current legislation that regulates the circulation of weapons in Ukraine does not meet the needs of the times, and the activities of law enforcement agencies do not always meet them.

The problems of legal regulation of weapons circulation, including in special conditions, reflect the needs of modern society, require scientific understanding and in-depth study of their theoretical and organizational-legal foundations.

Key words: *extraordinary administrative-legal regimes, arms circulation, administrative-legal regime of arms circulation.*

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність теми статті зумовлена саме відсутністю адекватного розуміння та наукового опрацювання зазначених питань в адміністративно-правовій науці. Правові засади регулювання обігу зброї як в Україні, так і за її межами досліджували такі автори, як: П.Д. Біленчук, А.Д. Благов, В.А. Гуменюк, А.А. Долгополов, Д.А. Корецький, А.В. Корнієць, А.В. Кофанов, І.А. Кузнєцова, О.М. Піджаренко, О.Ф. Сулява, М.П. Федоров, О.С. Фролов, Е.Д. Шелковникова та інші. Однак, незважаючи на наявність низки досліджень щодо регулювання суспільних відносин у визначеній сфері, поза науковим пошуком залишилася проблема встановлення адміністративно-правового режиму обігу зброї в Україні, а також його реалізації в особливих умовах, викликаних надзвичайними обставинами різного генезису. До сьогодні комплексно не вивчені теоретичні та правові засади реалізації цього режиму. Водночас розробка зазначеної проблеми має для держави велике практичне значення, адже максимально можливий рівень безпеки обігу зброї в країні – запорука громадського спокою.

Метою статті є дослідження правового регулювання обігу зброї в умовах дії надзвичайних адміністративно-правових режимів, визначення особливостей обігу зброї серед цивільного населення та в правоохоронній сфері в зазначених умовах.

Виклад основного матеріалу. Адміністративно-правове регулювання обігу зброї є частиною державного регулювання, яке становить процес послідовного використання адміністративно-правових засобів для досягнення суспільної мети регулювання та правомірної поведінки учасників суспільних відносин у сфері обігу зброї. Належне регулювання обігу зазначених предметів дозволяє досягнути правильної поведінки суб'єктів, у пов-

ному обсязі реалізовувати їхні права та виконувати обов'язки у межах, встановлених законодавством.

Розглядаючи зброю як об'єкт правового регулювання, слід зауважити, що обіг зазначених предметів має досить жорстко контролюватися державою. При цьому гарантувати захист та реалізацію прав громадян у цій сфері можна тільки за особливого порядку правового регулювання, тобто встановивши відповідний адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні.

З огляду на дослідження відповідної сфери треба сказати, що адміністративно-правовий режим обігу зброї являє собою цілісну, особливу систему регулювання всіх видів правовідносин, що виникають у сфері обігу зброї, яка заснована на методах, притаманних відповідній галузі права, і має на меті захист, забезпечення державних та суспільних інтересів, які охороняються законом України [1, с. 190]. Досягнення зазначеної мети дослідження неможливе без наведення поняття обігу зброї, виокремлення його окремих стадій (елементів). У новому тлумачному словнику української мови поняття «обіг» у загальному контексті визначається як використання, вжиток або характерна для товарного виробництва форма обміну продуктів праці та інших об'єктів власності шляхом купівлі-продажу, також обігом є рух товарів та інших цінностей у суспільстві. У великому юридичному енциклопедичному словнику, окрім зазначеного, обіг характеризується як замкнутий, повний цикл, що повторюється в якому-небудь процесі.

Якщо враховувати тільки вищезазначене, то обіг зброї можна уявити як цілісний процес, що починається з виробництва і закінчується утилізацією зазначених виробів. Однак розуміння обігу тільки у такому значенні не дозволить дослідити належним чином сутність адміністративно-правового режиму обігу зброї.

Досить часто обіг певних предметів, виробів або речовин подається як перелік видів діяльності у певній сфері. Так, наприклад, визначається обіг наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Підтвердженням цієї позиції є той факт, що в деякій довідковій літературі у разі визначення безпосередньо обігу зброї можна побачити конкретний перелік видів діяльності у цій сфері [4, с. 22].

Під час розгляду реалізації адміністративно-правового режиму обігу зброї вважаємо, що обіг зброї треба дослідити насамперед під кутом зору системного підходу, визначивши всі його елементи, що являють собою певні види правовідносин у визначеній сфері. Отже, обіг зброї – це

сукупність виключно всіх видів правовідносин, що виникають у разі поводження зі зброєю та які врегульовані відповідним законодавством.

Головна особливість правовідносин у сфері обігу зброї полягає у тому, що всі вони без винятку повинні здійснюватися під жорстким контролем з боку держави, а конкретніше, уповноважених на те державних органів. Здійснення контролю у сфері управління соціальними процесами посідає особливе місце, він дає можливість корегувати діяльність підвладних суб'єктів шляхом перевірки фактичного стану справ. Проте цим контроль не обмежується, він доповнюється управлінським впливом, який дозволяє усунути порушення або недотримання обов'язкових правил поведінки. Отже, елементами обігу зброї є: виробництво зброї, її ремонт, торгівля, передача, придбання, колекціонування, експонування, облік, зберігання, носіння, перевезення (перенесення), використання, вилучення, утилізація, ввезення та вивезення з території України, а також контроль з боку уповноважених державних органів за дотриманням установлених правил щодо здійснення кожного без винятку виду правовідносин у визначеній сфері.

Реалізація адміністративно-правових режимів у сфері обігу зброї пов'язана з необхідністю регламентації належної поведінки, яка зазначена у правових нормах на всіх етапах руху зброї, починаючи від виробництва, закінчуючи утилізацією зброї, а також деталізації поведінки виключно всіх суб'єктів правовідносин.

Кожен орган державної влади посідає певне місце у процесі забезпечення адміністративно-правового режиму обігу зброї. Виходячи із сутності зазначеного режиму, слід сказати, що органи виконавчої влади реалізують свої повноваження із забезпечення режиму обігу зброї завдяки таким адміністративно-правовим формам, як нормотворчість та правозастосування. Аналіз нормативних актів свідчить про те, що за обсягом компетенції у сфері нормотворчої діяльності провідну роль виконує Кабінет Міністрів України. Слід зазначити, що деякі питання щодо обігу зброї регулюються такими суб'єктами влади, як Президент України та Верховна Рада України.

Основним суб'єктом правозастосування у сфері регулювання обігу зброї є МВС України, яке впроваджує ліцензійно-дозвільний порядок та здійснює контроль за дотриманням посадовими особами міністерств, інших центральних органів державної виконавчої влади, підприємств, установ, організацій, господарських об'єднань і громадянами встановленого порядку обігу зброї [3].

Зовнішній контроль, який здійснює МВС України як основний контролюючий суб'єкт у сфері обігу зброї, поширюється на об'єкти дозвільної системи, підприємства, установи, організації, господарські об'єднання, де здійснюється вироблення, ремонт, зберігання та використання зброї, спеціальних засобів і включає у себе: контроль за дотриманням режимних правил з перевезення, обліку, зберігання та використання зброї, спеціальних засобів відповідними організаціями; контроль за станом технічного устаткування визначених об'єктів; контроль за станом охорони об'єктів (сигналізація, відповідний особовий склад тощо); контроль за технічним станом транспорту, що здійснює перевезення зброї; контроль за організацією відомчого контролю зі збереження предметів і матеріалів, на які поширюється дозвільна система (зокрема, зброя і спеціальні засоби); контроль за відповідністю складу працівників до вимог, які висуваються законодавством щодо укладення трудових договорів з громадянами на виконання робіт, пов'язаних з обігом зброї [3].

Контроль за виконанням режимних правил у сфері обігу зброї громадянами полягає: у контролі за правилами придбання зброї та спеціальних засобів; контролі за правилами перевезення (перенесення) зброї громадянами; контролі за правилами носіння зброї і спеціальних засобів; контролі за режимними правилами зберігання зброї та спеціальних засобів; контролі за використанням зазначених предметів за призначенням; контролі за порядком передачі зброї (продаж, дарування, обмін, передавання у спадок).

Необхідно зазначити, що реалізація адміністративно-правового режиму обігу зброї в умовах дії надзвичайних адміністративно-правових режимів набуває особливого характеру. Це зумовлено тим, що одночасно діють два режими, один з яких (адміністративно-правовий режим обігу зброї) є *постійним* - він діє незалежно від стану чи ситуації у країні; *звичайним*, тобто не змінює конституційний статус громадян і організацій; *обмежувальним* - держава встановлює особливі права та умови володіння предметами, які належать до категорії «зброя». Особливі умови встановлюються також і на виробництво, ремонт, реалізацію та інші види діяльності, пов'язані зі зброєю. Крім того, правовий режим обігу зброї є *загальнодержавним*, тобто діючим на всій території України без винятку.

Своєю чергою надзвичайний адміністративно-правовий режим має ситуаційний, тимчасовий характер, він певним чином обмежує права і свободи громадян задля підтримки необхідного рівня

правопорядку в державі та суспільстві. Під час дії надзвичайних режимів значно посилюється контроль за обігом зброї з боку компетентних органів, крім того, вводяться додаткові обмеження на право володіння зброєю та на провадження певної діяльності в цій сфері. Вилучення зброї, як один з елементів її обігу, перестає бути виключно засобом запобігання, припинення неправомірної поведінки особи чи мірою адміністративного стягнення. Аспекти обмеження прав суб'єктів у сфері обігу зброї, а також вилучення зброї як превентивного заходу, навіть і у разі відсутності порушення встановлених правил її обігу, передбачені нормами чинного законодавства [5]. Відповідно до вказаних актів серед заходів правового режиму воєнного стану, що запроваджуються в умовах воєнного стану, та додаткових заходів режиму надзвичайного стану у зв'язку з масовими порушеннями громадського порядку є: заборона торгівлі зброєю, сильнодіючими хімічними й отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та речовинами, виробленими на спиртовій основі; вилучення у громадян вогнепальної зброї та боєприпасів, холодної зброї, а у підприємств, установ і організацій також навчальної та бойової техніки, вибухових, радіоактивних речовин і матеріалів, сильнодіючих хімічних та отруйних речовини.

Тимчасове вилучення предметів та речовин є адміністративно-запобіжними заходами, однак не виключається, що цей захід залежно від мети його застосування може належати до різних категорій.

Аналізуючи норми зазначених законодавчих актів, можна констатувати, що враховані далеко не всі можливі дії суб'єктів щодо зброї та боєприпасів. Поза дією закону залишається більшість із зазначених нами вище елементів обігу зброї. Не зазначено можливість, а здебільшого і необхідність обмеження чи заборони виробництва зброї, її ремонту, передачі, придбання, експонування, носіння, перевезення (перенесення), використання, а також ввезення та вивезення таких предметів з території України.

Не зрозумілим, на нашу думку, є обмежений перелік видів зброї, що підлягає вилученню. Поза увагою залишилась пневматична зброя, мається на увазі пристрої, в яких швидкість польоту кулі перевищує 100 м/с та калібр більше 4.5 мм. Необхідно зазначити з цього приводу, що окремі зразки пневматичної зброї за своїми характеристиками не поступаються деяким видам вогнепальної, а подекуди і перевершують їх.

З огляду на європейську та світову практику необхідно зазначити досить поширену тенденцію

щодо визначення такого виду зброї, як несмертельна або зброя несмертельної дії. На нашу думку, до такої можна віднести предмети, які у вітчизняному законодавстві визначені як спеціальні засоби активної оборони. Окремі зразки зазначених виробів мають доволі велику потужність та здатні заподіяти значну шкоду організму людини у разі порушення правил їх застосування або у разі вчинення навмисних противоправних дій. Саме тому вважаємо за необхідне обмеження обігу спеціальних засобів активної оборони під час запровадження надзвичайних адміністративно-правових режимів. Нарівні із вогнепальною зброєю вказані предмети повинні вилучатися у населення, підприємств, установ і організацій, а їх продаж під час особливих обставин повинен бути також заборонений.

Необхідно зазначити, що для більш повного розгляду особливостей обігу зброї під час дії надзвичайних адміністративно-правових режимів є потреба дослідити особливості використання таких предметів державними органами та посадовими особами, на яких відповідно до закону покладено функцію підтримки або відновлення правопорядку. Особливі умови, викликані надзвичайними обставинами різного генезису, потребують адекватного реагування з боку правоохоронних органів. При цьому цілком логічним є наявний на сьогодні порядок посилення режиму несення служби.

Залежно від обставин і складності оперативної обстановки змінюється й порядок використання зброї та спеціальних засобів підрозділами Національної поліції. Звичайно, озброєння та оснащення працівників Національної поліції для виконання планових заходів з охорони громадської безпеки та порядку, у разі припинення масових заворушень та групових правопорушень буде значно відрізнятися.

Хотілося би зазначити конкретні спеціальні засоби, які відповідно до відомчих нормативно-правових актів МВС України можуть використовуватися для охорони громадської безпеки та порядку, зокрема припинення масових заворушень, звільнення заручників, для відбиття нападу на будівлі, приміщення, споруди і транспортні засоби, незалежно від їхньої приналежності, або їх звільнення у разі захоплення та запобігання іншим видам правопорушень.

Спеціальні засоби, які, на нашу думку, необхідно віднести до категорії несмертельна зброя, представлені на сьогодні значним розмаїттям видів та моделей, обіг яких далеко не завжди має відповідну правову регламентацію. На сьогодні є необхідність чіткого нормативного відзначення визначення порядку використання та застосування видів

несмертельної зброї, у тому числі в умовах дії надзвичайних правових режимів.

Ще одним з аспектів, який визначає особливості обігу зброї в правоохоронній сфері під час дії надзвичайних правових режимів (воєнного або надзвичайного), є переведення правоохоронних органів у стан бойової готовності.

Залежно від зазначених рівнів існують і розбіжності стосовно використання зброї та спеціальних засобів особовим складом.

Аналіз нормативно-правових документів, у тому числі відомчого рівня, показує, що не регульованим залишається питання стосовно регулювання обігу зброї під час дії режиму зони надзвичайної екологічної ситуації. Така потреба безперечно існує, адже у разі зазначеного надзвичайного адміністративно-правового режиму є досить велика вірогідність прояву масових порушень громадського порядку.

Висновки. Під час дії надзвичайних адміністративно-правових режимів відбуваються значні зміни в правовому регулюванні обігу зброї. У сфері обігу цивільної зброї відзначається значне обмеження права власності як для фізичних, так і для юридичних осіб, посилення контролю за обігом зброї з боку органів внутрішніх справ, які виконують провідну роль у регулюванні такої сфери правовідносин. Особливістю обігу зброї в правоохоронній сфері у зазначених умовах є озброєння особового складу, використання працівниками Національної поліції зброї та спеціальних засобів для виконання службових обов'язків.

Під час виникнення особливих обставин правове регулювання обігу зброї у суспільстві здійснюється в межах двох адміністративно-правових режимів, один з яких (адміністративно-правовий режим обігу зброї) є постійним, а інший - надзвичайним, який вводиться відповідно до умов, що склалися.

Для належного регулювання обігу зброї під час дії надзвичайних адміністративно-правових режимів у законодавстві України необхідно передбачити обмеження чи заборону виробництва зброї, її ремонту, передачі, придбання, експонування, носіння, перевезення (перенесення), використання а також ввезення та вивезення таких предметів з території України. Необхідним є також врахування усіх видів зброї, обмеження повинно стосуватися спеціальних засобів активної оборони, які можуть вважатися несмертельною зброєю.

Посилений варіант оперативно-службової діяльності, перебування підрозділів Національної

поліції в різних стадіях бойової готовності значно впливає на характер використання зброї та спеціальних засобів особовим складом. На сьогодні є потреба нормативного закріплення порядку використання зброї правоохоронними органами також під час дії режиму зони надзвичайної екологічної ситуації.

Література

1. Бокій О.М. Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні : дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 260 с.
2. Висновок Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 08 грудня 2021 року щодо Проекту Закону про право на цивільну вогнепальну зброю № 5708 (від 25 червня 2021 року). / *Верховна Рада України* : сайт. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=72360.
3. Діденко С.В. Зміст адміністративно-правового забезпечення обігу та застосування зброї в Україні. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1-2, 2016. С. 9-14.
4. Курило В.І., Даниленко А.О. Адміністративно-правове регулювання обігу зброї в Україні. *Міжнародний научний журнал «Інтернаука». Серія «Юридические науки»*. № 3 (3), 2017. С. 22-26.
5. Легалізація зброї: на які види та як видаватимуть дозвіл. Дом. 12 березня 2021. URL: <https://kanal-dom.tv/uk/legalizacziya-oruzhiya-na-kak-vidat-i-kak-budet-vydavatsya-razreshenie/>.
6. Про Національну поліцію : Закон України № 580-VIII від 02 липня 2015 року. / *Верховна Рада України* : сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.
7. Тимофєєв В., Хованова Д. Активне застосування вогнепальної зброї: поняття та характеристика. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали V Міжнародної науково-практичної конференції (ДДУВС, 12.03.2021). С. 237-238.
8. Шумейко Т.А. Поняття та ознаки адміністративно-правового механізму формування та реалізації державної політики у сфері обігу зброї в Україні. *«Юридична наука»*. № 8 (110). 2020. С. 169-176.

Дулгер В. В.,
кандидат юридичних наук,
декан факультету підготовки фахівців для
підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх
справ